

**Ziņojums par darba grupas „Civillikuma ģimenes
tiesību daļas aktualizācijas nepieciešamības izvērtēšanai”
pieņemto lēmumu**

Lai nodrošinātu plāna „Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas plāns 2010-2012. gadam” (apstiprināts ar Ministru kabineta 2009.gada 12.oktobra rīkojumu Nr.693) 3.punkta ceturtās sadaļas „Vienlīdzīga tiesībspējas atzīšana, tiesas pieejamība” 1.punkta (izvērtēt nepieciešamību aktualizēt Civillikuma ģimenes tiesību daļu un pieņemt lēmumu par grozījumu Civillikumā izstrādes lietderību) izpildi, ar Labklājības ministrijas 2010.gada 1.marta rīkojumu Nr.23 tika izveidota darba grupa „Civillikuma ģimenes tiesību daļas aktualizācijas nepieciešamības izvērtēšanai”, kuras sastāvā tika iekļauti Labklājības ministrijas, Tieslietu ministrijas, Veselības ministrijas, Tiesībsarga biroja, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas, valsts sabiedrības ar ierobežotu atbildību „Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs”, Latvijas Psihiatru asociācijas, personu ar invaliditāti pārstāvošo biedrību (resursu centrs cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem „Zelda”, Latvijas Nedzirdīgo savienība un Sabiedriskās organizācijas cilvēkiem ar intelektuālās attīstības traucējumiem „Saule”) pārstāvji, kā arī zvērināts advokāts E.Endzelis (turpmāk – darba grupa). Darba grupai tika uzdots izvērtēt nepieciešamību aktualizēt Civillikuma ģimenes tiesību daļu un līdz 2010.gada 31.decembrim pieņemt lēmumu par grozījumu normatīvajos aktos izstrādes lietderību.

Kopumā notikušas trīs darba grupas sēdes (šā gada 11.martā, 1.aprīlī un 1.jūlijā), kurās izvērtēta nacionālo normatīvo aktu atbilstība Konvencijas 12.pantam, apzināta starptautiskā pieredze attiecībā uz rīcībspējas institūtu, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse.

Rezultātā darba grupa secinājusi, ka Konvencijas 12.panta īstenošanai nacionālajos normatīvajos aktos jāparedz pilnas rīcībspējas ierobežošanas aizliegums, jo rīcībspēja nav vispārīga, tā saistīta ar personas spēju pieņemt konkrētus lēmumus, tādejādi ir nepieciešami grozījumi Civillikumā, Civilprocesa likumā un Bāriņtiesu likumā. Darba grupa sniegusi šādus priekšlikumus nepieciešamajiem grozījumiem:

- maksimāla rīcībspējas atstāšana (Konvencijas 12.panta 2.punkts nosaka, ka dalībvalstis atzīst, ka personām ar invaliditāti līdzvērtīgi ar citiem ir rīcībspēja visās dzīves jomās un aicina dalībvalstis pārskatīt tradicionālo aizgādības un rīcībspējas sistēmu, piemērojot aizgādības institūtu kā instrumentu tikai galējas nepieciešamības brīžos);
- normatīvajos aktos jāiestrādā samērīguma princips personas rīcībspējas ierobežošanā;
- jānodrošina tiesības personai tikt uzklautai personīgi jebkurā no tiesvedības stadijām;
- normatīvajos aktos noteikt, ka rīcībspēja nav statisks stāvoklis un rīcībspējas ierobežojumam jābūt noteiktam laikā un regulāri jābūt pārskatītam;

- ierobežojot personas rīcības spēju, nepieciešams individuāls izvērtējums katrā konkrētajā gadījumā un tiesību ierobežojumam jāskar tikai tās jomas, par kurām persona patstāvīgi pieņemt lēmumus nav spējīga, nevis jāierobežo personas rīcībspēja visās dzīves jomās;
- normatīvajos aktos ieviest atbalstītā lēmuma pieņemšanas mehānismu, ieceļot īpašu atbalsta personu rīcībai noteiktās dzīves jomās. Atbalsta lēmuma jomas nosaka un atbalsta personas iecel ar tiesas spriedumu, ņemot vērā konkrētās personas veselības stāvokli, kā arī vēlmes un intereses;
- normatīvajos aktos paredzēt, ka personai ir tiesības iepriekš paust attiecīgus norādījumus par rīcību gadījumā, ja persona veselības stāvokļa dēļ nav spējīga patstāvīgi pieņemt attiecīgus lēmumus. Minētajiem norādījumiem jābūt noformulētiem rakstveidā un tie var attiekties uz visām dzīves jomām;
- normatīvajos aktos noteikt, ka personas izteiktās vēlmes jāuzklausā arī tad, ja to uzklausīšanai nepieciešams izmantot citas komunikācijas metodes (vieglās valodas tulki, surdotulki u.c.) gadījumos, kad persona spēj saprast savu rīcību, taču nespēj izteikties vai formulēt savu viedokli;
- Civilprocesa likumā noteikt, ka uz tiesas sēdi aicināma arī persona, par kuras rīcībspējas atņemšanu lieta ir ierosināta;
- normatīvajos aktos jāmaina formulējums, kurš neuzsver ekspertīzes atzinumu, bet uzsver tiesneša pienākumu izvērtēt rīcībspējas ierobežošanas kritēriju esamību, proti, konstatēt slimības ietekmi uz personas spējām lemt konkrētas jomas jautājumus;
- paplašināt to personu loku, kuras var iesniegt pieteikumu tiesā par rīcībspējas atjaunošanu ar pašu rīcībnespējīgo personu un viņas aizgādni. Pretējā gadījumā, personas veselības stāvoklim uzlabojoties, personai nav iespēju apstrīdēt tai atņemtās cilvēktiesības;
- jānosaka precizēta rīcībspējas atjaunošanas kārtība, kurā rīcībspējas atjaunošanas kritērijiem jābūt līdzvērtīgiem ar rīcībspējas ierobežošanas kritērijiem;
- pirms aizgādņa iecelšanas attiecīgajai bāriņtiesai jānoskaidro rīcībnespējīgas personas viedokli;
- jānorāda termiņš, uz kuru nosaka rīcībspējas ierobežošanu un pēc kura tiesai jāpieņem lēmums;
- no Civilprocesa likuma jāizslēdz rīcībnespējas kritēriji, kuriem jābūt tikai Civillikumā;
- no Civilprocesa likuma 270.panta pirmās daļas ir jāsvītrot vārdi „izveseļojas”, jo ir slimības (piemēram, šizofrēnija), no kurām persona nekad nevar izveseļoties, tādejādi ierobežojot personas cilvēktiesības;
- skatot pieteikumu par personas atzīšanu par rīcībnespējīgu, nepieciešams nozīmēt šīs personas tiesību aizsardzībai advokātu ar visām tiesībām pārsūdzēt tiesas nolēmumus. Pārstāvība šai personai ir nodrošināma bez maksas;

- noteikt bāriņtiesai tiesības iesniegt tiesā prasību par personas atzīšanu par rīcībnespējīgu;
- Bāriņtiesu likuma 16.panta 6.punktu papildināt ar tekstu “un citu rīcībnespējīgu personu”;
- papildināt Bāriņtiesu likuma 17.pantu, nosakot bāriņtiesas pienākumu uzklaut rīcībnespējīgi personu, cik vien tas objektīvi ir iespējams, ikvienā ar minēto personu saistītā procesa stadijā;
- tiesai jāuzliek par pienākumu uzklaut arī rīcībnespējīgu personu;
- nodrošināt tulkus vieglajā valodā cilvēkiem ar intelektuālo invaliditāti;
- jānodrošina iespējai sniegt liecības tikai ar psihologa un/vai asistenta piedalīšanos;
- nosakāma atbildība par aizgādņa pienākumu pildīšanu analogiski aizbildņa institūtam;
- normatīvajos aktos jāievieš mehānisms, kā tiks pārskatīts tiesiskais statuss tām personām, kuras jau atzītas par rīcībnespējīgām.

Vienlīdzīgu iespēju politikas
nodaļas vadītāja,
darba grupas vadītāja

E.Celmiņa

2010.gada 17.septembrī

L.Kauliņa-Bandere,
Liene.Bandere@lm.gov.lv
67021608